

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Obor Mezinárodní vztahy

Protiteroristické zákony Ruské federace
z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv

bakalářská práce

Tereza Kubíčková

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Ľubomír Majerčík, LL.M
UČO: 219600
Obor: Mezinárodní vztahy, Ruský jazyk a literatura
Imatrikulační ročník: 2006

Brno, 2009

Děkuji panu Mgr. et Mgr. Ľubomíru Majerčíkovi, LL.M. za vedení této práce a panu PhDr. Pavlu Kotrbáčkovi za vhodné připomínky. Oběma děkuji i za čas, který mi věnovali.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci „Protiteroristické zákony Ruské federace z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv“ jsem vypracovala sama na základě uvedených zdrojů.

V Brně, 8. prosince 2009

Tereza Kubíčková

Obsah

1. Úvod	5
2. Protiteroristická politika vlády RF	8
2.1. Faktor zajištění národní bezpečnosti	8
2.2. Faktor dostižení zájmů zahraniční politiky	10
3. Analýza protiteroristických zákonů RF z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv	14
3.1. Přehled protiteroristických zákonů RF	14
3.2. Hlavní kontroverzní body	15
3.2.1. Problém definice terorismu a s ním spojených pojmů	15
3.2.2. Problém protiteroristických bezpečnostních opatření	21
4. Mezinárodní kritika protiteroristických zákonů RF	25
4.1. Kritika mezinárodních nevládních organizací	25
4.2. Kritika Evropského soudu pro lidská práva	26
5. Perspektivy – tendence ve světě a jakou cestou se vydá RF	29
5.1. Trend v boji proti terorismu v liberálně demokratických zemích.....	29
5.2. Boj proti terorismu jako trvalý nástroj zahraniční politiky RF: prostředky zůstávají, partneři se mění.	30
5.3. Podpora role OSN a dvojí standardy.....	32
6. Závěr.....	34
7. Seznam pramenů a použité literatury	36
7.1. Právní instrumenty	36
7.2. Literatura.....	37
7.3. Zprávy nevládních organizací	39
7.4. Ostatní	40

1. Úvod

Terorismus je dnes jedním z nejpřitažlivějších témat mezinárodních vztahů. Ze závěrů současné politologie je navíc patrné, že dochází ke změně paradigmatu – ve středu zkoumání se čím dál častěji nachází jedinec. Politické vědy v poslední době stále častěji pozorují aktuální světové události optikou lidských práv a soudobý výzkum hodnotí jednotlivé jevy v mezinárodním systému pomocí dvou kategorií: „porušuje /neporušuje“ lidská práva.¹

Otázka terorismu v tomto smyslu není výjimkou. Případy věznice Abú Ghraib a Guantánamo nebo problematické hledání argumentů na podporu operace Enduring Freedom poukázaly na zvláštní a nebezpečný jev. Tyto případy dokazují, že snaha vymýtit terorismus může vést i k porušování lidských práv. Avšak nejde jen o americký fenomén „War on Terror“, jak jej nazvala administrativa amerického prezidenta G. W. Bushe. „Válka s mezinárodním terorismem“ jako rozvinutá protiteroristická strategie se v posledních letech stala prioritou mnoha států, jež se ocitly pod hrozbou globálního terorismu. Připomeňme např. kontroverzní systém control orders nebo zákonné zadržení na 42 dní bez obvinění při podezření z teroristické činnosti ve Spojeném království.

Vlády ohrožených zemí se chovají ve velké většině shodně. Zajištění národní bezpečnosti znamená přijmout bezpečnostní opatření, která předejdou násilí, zamezí vzniku neproduktivní atmosféry strachu a navodí u občanů pocit bezpečí. Zvyšující se důraz na bezpečnost paradoxně zvyšuje i hodnotu násilí.² Pod dojmem bezprostředního ohrožení jsou s nevelkými obtížemi přijímány zákony, které by za normálních okolností zákonodárným orgánem státu neprošly, a ve veřejných debatách se objevují příznaky klasického sporu „bezpečnost versus občanské svobody.“³ Na laické i akademické úrovni se pak řeší otázka, kde se ještě jedná o reakci na terorismus nestátní subverzivní a kde už bezpečnostní opatření hraničí s represivním terorismem ze strany státu.

Reakce na teroristickou hrozbu se dokonce stává vážnějším momentem, než sám teroristický akt nebo hrozba jeho spácháním.⁴ V západních liberálních společnostech jako je například Spojené království, kde neexistuje tradice státní kontroly ani na úrovni občanských průkazů, je zavádění podobných bezpečnostních „vymožeností“ obzvláště bolestivé. Fenomén sekuritizace je v poslední době obzvláště ve výzkumu silně akcentován.

¹ in Baranova, L., J.: *Političeskije processy v sovremennoj Rossiji. (Lekcii)*. s. 12.

² in Pařízková, L.: *Motivace k terorismu a východiska boje s ním*, s. 46.

³ in Mareš, M.: *Terorismus v ČR*, s. 384.

⁴ in Stohl, M.: *The Global War on Terror and State Terrorism. Perspectives on Terrorism*.

Analýza organizace Freedom House z roku 2008⁵ označuje právě Spojené království za demokratickou zemi, ve které se dodržují lidská práva. O to víc bude zajímavé zjistit, jaká je situace v Ruské federaci (RF) – zemi, která byla v téže analýze označena za nedemokratickou, a přitom je náležitým členem Rady Evropy (RE), a hlásí se tedy k principům Evropské úmluvy o lidských právech.

Na Radu Evropy je v textu kladen důraz proto, že na rozdíl např. od OBSE představuje Evropský soud pro lidská práva (ESLP) možnost navázat analýzu, kterou v práci provádím, na konkrétní případové studie. Navíc u zmiňované OBSE existuje předpoklad, že vzhledem ke kauze s nepovolením monitoringu ruských voleb, bude OBSE reflektovat zkoumané jevy vyhroceně, a tudíž neobjektivně.

„Válka s mezinárodním terorismem“ může být nositelem ještě jednoho rysu. Na základě deklarací o společném boji proti terorismu státy snadněji hledají společnou řeč, navazují spojenecké vztahy, někdy i strategická partnerství. Po útocích z 11. září 2001 tak utichá předchozí americká kritika ruského postupu v Čečensku a nahrazují ji prohlášení o společné prioritě boje proti teroru. Nabídka partnerství v boji s mezinárodním terorismem se tak stává prostředkem zahraniční politiky těchto zemí.

Práce si klade za cíl představit protiteroristickou koncepci ruské vlády⁶ v kontextu její národně-bezpečnostní a zahraniční politiky, identifikovat základní kontroverzní body ruské protiteroristické legislativy v porovnání s Evropskou úmluvou o lidských právech a s ohledem na mezinárodní kritiku, a nakonec analyzovat současnou situaci na poli ruských protiteroristických opatření ve srovnání s aktuálními trendy boje proti terorismu jiných zemí – především USA a Spojeného království.

Z hlediska metodologie a struktury je v klíčové části práce použita analýza základních právních instrumentů RF pro boj s terorismem a následně jejich komparace především s Evropskou úmluvou o lidských právech. Předmětem analýzy jsou i ruské doktríny národní bezpečnosti a zahraniční politiky. Jako primární zdroje v práci využívám současné platné protiteroristické zákony RF (Federální zákon č. 35-FZ O reakci na terorismus, 6. 3. 2006; Koncepce reakce na terorismus RF, 5. 10. 2009), další koncepční dokumenty ruské vlády (Koncepce národní bezpečnosti RF, 10. 1. 2000, Koncepce zahraniční politiky RF, 28. 6. 2000, Koncepce zahraniční politiky RF, 12. 7. 2008) a

⁵ in Map of Freedom 2008 (online verze <http://www.freedomhouse.org/uploads/MOF2008.pdf>).

⁶ Překlad slov „russkij“ a „rossijskij“ do češtiny je známým problémem. První je odvozeno od slova „Rus“, tzn. největší subjekt Ruské federace – Rusko, druhé od slova „Ruská federace“. Čeština má pro tyto dva odlišné pojmy pouze jediný výraz, a to slovo „ruský“. Pro potřeby této práce vystihuje přívlastek „ruský“ vlastnost, kterou lze označit jako „náležící Ruské federaci“. Slovní spojení „ruská vláda“ proto znamená „vláda Ruské federace“, přesněji „federální vláda Ruské federace.“

Evropská úmluva o lidských právech. Práce se dále opírá o zprávy nevládních organizací (Freedom House, Amnesty International, Human Rights Watch) a publikace ruských autorů (A. I. Utkin, A. Stavickaja, V. J. Kikořa, V. V. Ustinov), českých autorů (T. Šmíd, L. Pařízková, M. Mareš) a anglicky píšících autorů (A. Schmid, P. Wilkinson, A. Dolník).

Hlavní část práce vznikla při studijním pobytu na Uralské státní univerzitě (URGU) v Jekatěrinburgu. Z důvodu využívání literatury v ruštině jsem se potýkala s lingvistickými problémy, které nemusí být při využívání výhradně anglických nebo českých zdrojů patrné. Také v oblasti boje s terorismem se totiž projevuje rozdíl mezi „západní“ a „východní“ terminologií. Zatímco v anglosaské literatuře se používá češtinou stále přehlížený pojem „antiterorismus“ (counter terrorism – např. Counter Terror Act apod.), všechny ruské protiteroristické zákony jsou nazývány termínem „protivodejstvije terorizmu“ (reakce na terorismus). V případě anglicky psané literatury se proto jedná o aktivní boj proti terorismu, ruská terminologie primárně evokuje stav, kdy se ruská vláda terorismu pouze brání – reaguje na něj. Stejný problém představuje už sama lexika, která je v jednotlivých zákonech používána. Výběr slov třeba jen z ruské definice terorismu se velmi liší od slov, která se pro tuto definici používají v „západních“ protiteroristických legislativách. Z psycho-lingvistického hlediska je velmi důležité, jak se o dané problematice hovoří, a protiteroristická sémantika se tak stává jedním z ukazatelů. I když je toto lingvistické téma výzvou pro další zpracování, není mu v práci vymezen větší prostor.

V této bakalářské práci se pokusím obhájit následující hypotézu: Některé prostředky prosazování určitých zahraničně-politických cílů RF od druhé rusko-čečenské války jsou v rozporu s Evropskou úmluvou o lidských právech, jejímž signatářem RF je od roku 1998. Příkladem toho jsou protiteroristické zákony RF.

Postoj ruské vlády k boji s terorismem od druhé rusko-čečenské války a důvody ruské vlády – vnitropolitické i zahraničně-politické – pro přijetí platné protiteroristické legislativy popíšu v kapitole 2. Stěžejní část práce leží v rozboru definice terorismu v RF a její komparaci s některými definicemi charakteristickými pro západní liberální demokracie. V kapitole 4 uvedu mezinárodní kritiku ruských protiteroristických zákonů z pohledu vládních i nevládních organizací, v kapitole 5 shrnu dosavadní trendy v boji s terorismem v západních liberálních demokraciích a naznačím ruské směřování v této otázce.

2. Protiteroristická politika vlády RF

S ohledem na specifika ruské územní různorodosti náleží administrativnímu rozdělení RF různé typy subjektů federace, které disponují různým stupněm pravomocí, i když v podstatě všechny odpovídající mocenské struktury jsou v RF centralizovány.⁷ Stejně tak v rámci federálního uspořádání existují zákony regionální a federální. Regionální zákony se v RF mohou odlišovat od těch federálních, ale pouze do takové míry, aby s nimi nebyly v rozporu. Soudní moc RF je organizovaná principem pyramidy. Soud každé územně-politické úrovně disponuje právem zamítnout rozhodnutí, které přijal soud nižší instance.⁸ Zkoumat jednotlivé odlišnosti protiteroristické legislativy různých subjektů federace by bylo jistě velmi zajímavé, nicméně rozsah práce umožňuje pouze analýzu federálních protiteroristických zákonů.

2.1. Faktor zajištění národní bezpečnosti

Úlohou každé vlády je zajistit bezpečnost své země před mnohými faktory, které ji ohrožují. Výzva teroristické hrozby samozřejmě spadá do této oblasti. Základním dokumentem obsahujícím aktuální strategii zajištění národní bezpečnosti RF, je Koncepce národní bezpečnosti RF (KNB 2000). Verze KNB relevantní pro tuto část práce byla přijata v roce 2000. Nicméně je nutné na tomto místě uvést poslední legislativní kroky bezpečnostní politiky ruské vlády. 12. května 2009 byla výnosem prezidenta potvrzena nová Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020.⁹

Kromě hrozeb sociálně-ekonomického, ekologického, duchovního a informačního charakteru považuje KNB 2000 terorismus a nárůst jeho měřítek za reálné nebezpečí ohrožující národní bezpečnost RF. KNB 2000 ukládá ruské vládě ochranu jednotlivce, společnosti a státu před terorismem, včetně mezinárodního terorismu, jako zajištění ochrany „nejdůležitějšího prvku národních zájmů RF.“¹⁰ KNB 2000 dále rozeznává faktory, jež zvyšují stupeň dopadu teroristické hrozby na jednotlivce, společnost i stát – jedná se o nedostatečné právní zajištění aktivit v předcházení terorismu a právní nihilismus.

⁷ in Turovskij, R., F.: Centr i regiony. Problemy političeskich otnošenij, s. 261.

⁸ in tamtéž, s. 264.

⁹ Nová vojenská doktrína RF, ani nová doktrína národní bezpečnosti RF se neočekávaly do konce roku 2009. Převládá názor, že nové koncepční dokumenty budou reagovat na současné změny v mezinárodní sféře – včetně posledních změn, které může vnést v roce 2009 NATO, otázka protiraketové obrany a proliferace zbraní hromadného ničení (in Isakova, I.: Analysis: Russia ready to work with Nato, BBC News, 02.02.2009. online verze (<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/7859380.stml>)). Strategie Národní bezpečnosti RF do roku 2020 přijatá už v květnu 2009 se proto stala velkým překvapením.

¹⁰ in Koncepce národní bezpečnosti RF v redakci Výnosu prezidenta RF z 10.01.2000, čl. 24.

KNB 2000 ale hovoří také o úkolu bojovat s kriminalitou: „Nejdůležitějšími úkoly v oblasti boje s kriminalitou jsou: [...] posílení systému orgánů činných v trestním řízení, především struktur, které reagují na organizovanou kriminalitu a terorismus, vytvoření podmínek pro efektivní činnost.“¹¹

Jak je vidět, už v primárních koncepčních dokumentech RF se zřetelně nerozlišuje mezi přístupem k terorismu a organizovanému zločinu. Formuje se tak hlavní problém, který z pohledu lidských práv v RF z pohledu této práce vzniká. Nedostatečně definované rozdíly mezi jednotlivými kriminálními jevy a terorismem, které obsahují konkrétní protiteroristické zákony, jsou tedy předznamenány už KNB 2000. Podrobné analýze „problému definic“ je věnována kapitola 3.2.1.

KNB 2000 hraničí s Koncepcí zahraniční politiky RF z roku 2000 (KZP 2000) tím, že KNB 2000 pro RF stanoví úlohu mezinárodní spolupráce v boji s terorismem: „Na základě mezinárodních smluv je nezbytné efektivně spolupracovat s cizími státy, jejich právními orgány a tajnými službami, a také mezinárodními organizacemi, mezi jejichž cíle patří boj s terorismem. Je nutné také široce využít mezinárodní zkušenost boje s tímto jevem, vytvořit koordinovaný mechanismus odporu mezinárodnímu terorismu...“¹² K tomu je třeba poznamenat, že zahraniční politika a její bezpečnostní politika se v RF (potažmo v Sovětském svazu) vždy nacházely a nadále nacházejí v přímém spojení.

Terorismus představuje vážnou hrozbu stabilitě a bezpečí obyvatel na území RF také z důvodů, které lze označit jako vnitřní faktory. Dokonce některé elementy samotné ruské společnosti a historie usnadňují vznik projevů terorismu v RF.

Kikořa v knize *Terorismus. Boj a problémy reakce*.¹³ uvádí několik zvláštností dnešní teroristické hrozby v RF. Jedná se o rebelantství a anarchii jako rysy ruské mentality, historickou tradici masového terorismu, ne zrovna nejpříznivější dobu pro RF z pohledu mezinárodních vztahů, sociálně-ekonomické příčiny, a z toho vyplývající nízkou životní úroveň.¹⁴ Autoři taktéž vyčleňují problém muslimského obyvatelstva, včetně vyznavačů radikálních proudů islámu (především wahhábismu), kteří jsou často i v demokratických zemích považováni za hrozbu národní bezpečnosti.¹⁵ Posledním vnitřním aspektem je podle názoru autora nedostatečná tradice občanské společnosti v RF.

¹¹ in tamtéž.

¹² in tamtéž.

¹³ in Kikořa, V., J.: *Terrorizm. Borba i problemy protivodejstvija*.

¹⁴ in tamtéž, s. 354.

¹⁵ Například současné trendy v oblasti zajištění národní bezpečnosti ve Spojeném království (control orders, zadržení na 42 dní bez obvinění, zavádění občanských průkazů) je podle zprávy Alvara Gil Roblesa, bývalého Evropského komisaře pro lidská práva, „O návštěvě Velké Británie v roce 2004“ namířeno proti muslimským

Z vnějších faktorů je třeba připomenout růst celkového počtu projevů terorismu ve světě a „všemožné podněcování nestabilnosti a separatismu v RF západními tajnými službami.“¹⁶

Argumentem nejsilněji hovořícím ve prospěch přijetí tvrdých protiteroristických opatření z hlediska národní bezpečnosti jsou minulé i aktuální případy teroristické činnosti na území RF. Není třeba připomínat útoky v Buďonovsku (1995), na Dubrovce (2002) a v Beslanu (2004). Z poslední doby je možné uvést atentát na ingušského prezidenta Jevkurova z července 2009¹⁷, nebo výbuch v ingušském hlavním městě Nazrani z listopadu 2009.¹⁸ K datu dopsání práce ještě nebylo známo, kdo stál za výbuchem nálože na vlakové trati z Moskvy do Sankt Petěrburgu, na serveru kavkazcentrum.com se však k útoku přihlásili čečenští povstalci.¹⁹ Jejich angažmá při útoku ruskou stranou nebylo k datu odevzdání potvrzeno. Po dlouhé době šlo o teroristický útok na území samotného Ruska.

S ohledem na tyto argumenty lze dojít k závěru, že úkol ruské vlády zajistit bezpečnost obyvatel země před terorismem je aktuální, vážný, a tedy oprávněný. Napjatá situace v květnu 2009 vyústila v přijetí Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020, která teroristickou činnost jmenuje mezi hlavními zdroji ohrožení země²⁰ a opět vyzdvihuje boj s terorismem jako úkol pro zajištění národní bezpečnosti v RF, především v oblasti ochrany teritoriální celistvosti země.²¹

2.2. Faktor dostižení zájmů zahraniční politiky

Principy zahraniční politiky RF jsou sice primárně zakotveny v KZP 2000, ale už v první části KNB 2000 „Rusko ve světovém společenství“ je možné najít větu: „[Rusko] objektivně nadále hraje důležitou roli ve světových procesech.“²² Národním zájmem RF v mezinárodní sféře v pojetí KNB 2000 je zajištění „suverenity, upevnění pozic Ruska jako velmoci – jednoho z vlivných center multipolárního světa, rozvoj rovných i vzájemně

imigrantům. (blíže viz. Report by Mr Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights, on his visit to the United Kingdom, for the attention of the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly, 2004.) Organizace Human Rights Watch ve zprávě „Hearts and Minds: Putting Human Rights at the Center of United Kingdom Counterterrorism Policy“ dochází k závěru, že: „Protiteroristické zákony premiéra Blaira ničí vztah k muslimům této země“ (více viz. <http://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/uk0607/>).

¹⁶ in Kikořa, V., J.: Terrorizm. Borba i problemy protivodejstvija, s. 210-211.

¹⁷ in Latynina, J.: Pokušení na Evkurova.

¹⁸ in Tri čelověka postradali při vzryvě snarjada v zdanii Nazranovskogo GOVD.

¹⁹ in „Nevskij ekspress“: terroristy nazvali sebja.

²⁰ in Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020, 12.05.2009, čl. IV-2-37.

²¹ in tamtéž, čl. IV-2-41.

²² in Koncepce národní bezpečnosti RF v redakci Výnosu prezidenta RF z 10.01.2000, čl. 24.

výhodných vztahů se všemi zeměmi i mezinárodními organizacemi, především s členskými státy SNS a tradičními partnery Ruska.²³

Sama KZP 2000 i její nejnovější verze – Koncepce zahraniční politiky z roku 2008 (KZP 2008) se na KNB 2000 odvolávají. KZP 2000 v podstatě pro RF stanoví tři priority.

Za prvé aktivnější roli RF v novém světovém mezinárodním systému.²⁴ To se především týká spolupráce v rámci mnohovektorové politiky. O americkém vektoru ruské zahraniční politiky se v KZP 2000 píše: „Ruská federace je ve vztazích s USA připravena překonat významné složitosti poslední doby, [...] Nehledě na existenci vážných, v řadě případů principiálních, neshod se rusko-americké spolupůsobení stává nezbytnou podmínkou zlepšení mezinárodní situace a zajištění globální strategické stability.“²⁵ Jinými slovy, RF uznává sporné momenty vzájemných vztahů, je připravena a směřuje ke spolupráci s USA.

Druhou prioritou vyznačenou v KZP 2000 je posílení mezinárodní bezpečnosti, přičemž v této oblasti je za nejdůležitější zahraničně-politickou úlohu považován boj s mezinárodním terorismem. V této věci bude RF směřovat k podpoře činnosti Organizace spojených národů (OSN).²⁶

Třetím bodem charakteristiky KZP 2000 je její zaměření na lidská práva. RF „vidí své úkoly v tom: domáhat se respektu lidských práv a svobod na celém světě na základě dodržování norem mezinárodního práva; [...] RF bude rozšiřovat svou účast na mezinárodních konvencích a smlouvách v oblasti lidských práv; pokračovat v přijetí legislativy v souladu s mezinárodními závazky RF.“ Je zřejmé, že v KZP 2000 bylo představeno směřování k souladu a ke spolupráci s mezinárodními vládními lidskoprávními organizacemi.²⁷

Utkin tvrdí, že pro RF byla takto bohužel znějící doktrína zahraniční politiky v podstatě nutností.²⁸ V nové mezinárodní situaci na konci 90. let 20. století bylo pro RF nezbytné změnit rétoriku a začít směřovat svou zahraniční politiku právě na USA. Utkin, v knize „Svět po září 2001“ píše: „Na podzim roku 2001 prezident Putin uviděl ve tváři

²³ in tamtéž.

²⁴ in tamtéž.

²⁵ in Koncepce zahraniční politiky RF z 10.06.2000.

²⁶ in tamtéž.

²⁷ Potvrzením tohoto konstatování je věta uvedená v KZP 2000: „S ohledem na vlastní potřebu založení občanské společnosti Rusko hodlá navázat na svou účast a činnost v Radě Evropy.“

²⁸ in Utkin, A., I.: *Mír posle sent'abrja 2001*, s. 103.

po pomstě prahnoucí Ameriky historickou šanci. A ruské vedení si dovolilo ji do určité míry využít.²⁹

Nezbytnost spolupráce RF a USA byla založena na novém světovém pořádku, který vznikl po skončení studené války. Rusko jako největší územní celek a faktické centrum moci Sovětského svazu (SSSR) se ocitlo na periferii Evropy. Smíření s takovou situací bylo o to horší, že během studené války Rusko aktivně uplatňovalo svůj vliv. Někteří se domnívají, že v 21. století si nově vzniklá RF, v jejímž rámci má Rusko podobné mocenské postavení jako v dobách SSSR, uchovala status regionální mocnosti pouze pro Střední Asii.³⁰

Navzdory tvrzením o transformaci mezinárodního systému v multipolární, kde se RF stane aktivním hráčem v „novém koncertu mocností“³¹, musela RF pro navrácení pozice alespoň regionální velmoci vstoupit do koalice s USA. Především kvůli tomu, v souladu s principy KZP 2000, RF začala vztahy s USA aktivně rozvíjet a uvedla své nové stanovisko několika odvážnými gesty na podporu žádaného spojení: ruská flotila odplula z Cam Ranh Bay a byla ukončena činnost radiostanice v Lourdes na Kubě. Podpora z ruské strany došla až do takové míry, že bylo americkým vojskům umožněno vejít do Uzbekistánu, Tadžikistánu a Kyrgystánu.³² Avšak dále RF postupovala neméně radikálně – Spojeným státům byl nabídnut k dispozici ruský vzdušný prostor, informace rozvědky i spojenecké kontakty. Tímto způsobem se RF stala o mnoho důležitějším partnerem pro USA než by kdokoliv očekával.³³ Sblížení obou stran se neobešlo bez projednání témat, která byla do té doby bezvýsledně sporná. V otázce východního rozšíření NATO zjehnil ruský prezident Vladimir Putin tón své kritiky vůči připojení pobaltských států. Méně závažným bodem v porovnání s mezinárodním terorismem se v roce 2001 stala i do té doby aktuální protiraketová obrana. Putin k tomu podotknul, že „si umí představit novou formu dohody.“³⁴

Z pohledu ochrany lidských práv je velmi důležité zdůraznit, že oficiálnímu americkému odsouzení postupu ruské vlády v Čečenské republice se také dostalo

²⁹ in tamtéž.

³⁰ in tamtéž, s. 98.

³¹ in Kuchyňková, P., Šmíd, T. (eds.): Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru, s. 44.

³² Právě tento krok evidentně značí rozsah ruské podpory USA v operaci Essential Harvest v Afghánistánu, protože RF v roce 2000 považovalo Střední Asii oblastí vzrůstajícího zahraničně-politického významu (více viz. KZP 2000).

³³ Utkin hovoří o tom, že díky těmto geopolitickým faktorům se RF dokonce stala důležitějším členem nové koalice než západoevropské členské státy NATO. Jedním z podpůrných argumentů slouží i fakt, že pouze RF mohla vymoci u svých středoasijských spojenců kladnou odpověď v otázce amerických sil na teritorii těchto států.

³⁴ in Utkin, A., I.: Mír posle sent'abrja 2001, s. 110.

jemnějšího a především tiššího tónu jako následku změny zahraničně-politického kursu RF. Spojenými státy bylo oficiálně přiznáno částečné spojení mezi mezinárodním terorismem a čečenským separatismem.³⁵

Ústupky Moskvy si v USA vysvětlovali různě. Deník International Herald Tribune nabízel dostatečně realistický důvod. Putin strategicky rozhodl o přenesení koncentrace ruské zahraniční politiky na USA, ale pro tento záměr byla zapotřebí správně fungující ekonomika. „Možná, za 10 nebo 15 let až bude ruská ekonomika v pořádku, Rusko bude moci opět usilovat o pozici globálního lídra na úkor Ameriky a začít uskutečňovat geopolitický vliv ve Východní Evropě, Blízkém Východě i jinde.“³⁶, psal International Herald Tribune.

Debaty o pravdivosti takových predikcí náleží jiným, nicméně, soudě podle charakteru současných koncepčních dokumentů ruské vlády, RF usiluje o status globálního lídra o hodně dřív, než bylo v International Herald Tribune předpovězeno.

Jestliže KZP 2000 lze charakterizovat body: aktivnější role na mezinárodním poli, specifický význam mezinárodního práva (včetně práva lidských práv) a spolupráce s USA – především v boji s mezinárodním terorismem, je charakter nové KZP z 12. července 2008 ve srovnání s obsahem předchozí doktríny velmi radikální. I když se v KZP 2008 silně odráží události v Jižní Osetii z léta 2008³⁷, tento dokument obsahuje mnoho zajímavých úprav z pohledu protiteroristické politiky RF. Problematice nových zahraničně-politických tendencí RF bude věnováno více prostoru v kapitole 5.

Kapitolu o doktrinálním rozvoji ruské vládní protiteroristické politiky tedy můžeme na tomto místě uzavřít s tím, že prostřednictvím spolupráce v boji proti terorismu s USA a deklarované připravenosti spolupracovat v rámci mezinárodních organizací RF dosáhla svého cíle dostat se z izolace zpět na světovou arénu, zajistila si možnost aktivní činnosti a posunula se blíže ke svému zájmu obnovit svůj status minimálně regionální velmoci.

³⁵ in tamtéž, s. 104-110.

³⁶ in tamtéž, s. 110.

³⁷ I když konflikt s Gruzii začal až v srpnu 2008, jako by se zdálo, že ruská vláda především pokoušela s předstihem ospravedlnit svůj pozdější postup.

3. Analýza protiteroristických zákonů RF z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv

3.1. Přehled protiteroristických zákonů RF

Fenomén terorismu je třeba posuzovat s ohledem na specifika každého jeho konkrétního projevu.³⁸ Příčiny teroristických akcí v každé zemi vycházejí z jiných podmínek, a proto i protiteroristické zákony, jako reakce na konkrétní hrozbu, obvykle odrážejí charakter terorismu v dané zemi.

Ustinov mj. uvádí následující příčiny terorismu v RF: centralizace moci, opožděná reakce na zostření situace v regionech a aktivní účast mafie při vzniku násilí v ohniskových oblastech.³⁹ Těmito oblastmi autor míní severní Kavkaz. Severokavkazské události se staly impulzem vládní protiteroristické činnosti, a tedy důležitými momenty dynamiky přijetí protiteroristické legislativy RF.

Přijímání těchto zákonů je možné zasadit do kontextu čtyř hlavních událostí: dvě rusko-čečenské války, teroristické útoky v New Yorku a ve Washingtonu z 11. září 2001 a teroristický útok v Beslanu z roku 2004. V reakci na tyto tragické případy přijímala ruská centrální moc následující dokumenty:

- Federální zákon č. 130-FZ „*O boji s terorismem*“ z 25. července 1998.
- Zákon č. 1040 „*O opatřeních na předcházení terorismu*“ z 15. září 1999.
- Příkaz Ministerstva vnitřních záležitostí (MVZ) č. 951 „*O naléhavých opatřeních pro činnost orgánů vnitřních záležitostí a vnitřních vojsk v boji s terorismem, které spadají do kompetence MVZ*“ z 25. října 2001.
- Zákon č. 880 „*Ustanovení o potvrzení pozice federální antiteroristické komise*“ z 10. prosince 2002.
- Výnos prezidenta č. 1167 „*O naléhavých opatřeních na zvýšení efektivity boje s terorismem*“ z 13. září 2004.

Základ současné ruské protiteroristické politiky vytváří:

- Federální zákon 35-FZ „*O reakci na terorismus*“ z 6. března 2006.
- „*Koncepce reakce na terorismus v RF*“ z 20. října 2009

³⁸ in Mareš, M.: Terorismus v ČR, s. 6.

³⁹ in Ustinov, V.V.: Meždunarodnyj opyt borby s terrorizmom. Standarty i praktika, s. 65. Dále autor uvádí ještě další příčiny, a to: stalinské represe proti jednotlivým národům v rámci SSSR, nerozvinutost sociální sféry, sociální status národa a etnický nacionalismus, šovinismus a rusofobie, které jsou často zaměňovány za náboženství.

Současné pravomoci ruských úřadů v oblasti terorismu jsou zakotveny také v Trestním zákoníku RF, platném od roku 2008.

- Zejména ve člancích: 205-212, 277, 280, 282 a 360.
- A také ve federálním zákoně č. 321-FZ „*O vnesení změn do jednotlivých legislativních aktů RF v otázce reakce na terorismu*“ z 1. ledna 2009.

3.2. Hlavní kontroverzní body

Jako primární zdroje pro účely této analýzy posloužil Trestní zákoník RF 2008, včetně změn, uvedených Federálním zákonem č. 321-FZ, 2009, a Federální zákon 35-FZ O reakci na terorismus, 2006, který fakticky nahradil Federální zákon č. 130-FZ O boji s terorismem, 1998.

Zákon č. 35-FZ vzbudil po vstupu v platnost vlnu odporu. Kritika byla zacílena na to, že zákon obdařuje příliš širokými pravomocemi ruské státní orgány činné v trestním řízení. Podle kritiků takové pravomoci mohou směřovat proti občanům v zájmu ustanovení celkové kontroly společnosti ke škodě v ústavě zakotvených práv a svobod občanů.⁴⁰

Stavickaja je toho názoru, že „zákon nebyl přijat v zájmu společnosti, ale v zájmu silových resortů, a jeho přijetí nevede ke snížení úrovně terorismu, ale k posílení tendence tajných služeb a ministerstva vnitra zachovat stará bezpečnostní opatření.“⁴¹

Argumenty pro tato tvrzení lze v podstatě rozdělit na dvě témata, která na sebe navazují. Za prvé jde o problémy definice terorismu a dalších pojmů s tím spojených, a za druhé se jedná o nově zavedená bezpečnostní opatření, která dovolují daným státním orgánům omezovat práva občanů.

3.2.1. Problém definice terorismu a s ním spojených pojmů

V zákoně O reakci na terorismus z roku 2006 je terorismus definován následovně:

„ideologie násilí a násilná reakce na řešení přijatá orgány státní moci, orgány místní správy nebo mezinárodními organizacemi, spojené se zastrašováním obyvatel a (nebo) jinými formami protiprávních násilných činností.“⁴²

Pojem „ideologie násilí“ se v zákoně dále nevysvětluje. To v praxi může znamenat, že jakákoliv teorie, pod jejíž záminkou je vykonáváno násilí, může být označena za terorismus. Stejně tak stojí za to soustředit se na slova: „řešení přijatá orgány státní

⁴⁰ in Stavickaja, A.: Srovnatelnýj analiz zakonodatelstva: Rossiya, SŠA i Velikobritanija.

⁴¹ in tamtéž.

⁴² in Zakon o protivodejstvii terrorizmu, čl. 3.1.

moci, orgány místní správy nebo mezinárodními organizacemi.“ Pod definici terorismu tímto způsobem spadá jakákoliv teorie, která vyzývá k nepodřízení se vládním nařízením. Přitom ani není tak důležité, aby tato ideologie podporovala přímo ozbrojené nepodřízení.⁴³

Vzhledem k takové formulaci je možné dojít k závěru, že definice terorismu je v ruské legislativě příliš široká. Zákon vůbec nerozlišuje vnitřní a mezinárodní terorismus, tak jako například americký Patriot Act.⁴⁴ Je to zřejmě z toho důvodu, že USA vedou válku proti terorismu po celém světě a RF se omezuje na boj s teroristy jen na svém území. Platná definice se jeví důležitou hlavně v otázce tzv. čečenského terorismu, kde je příznak teritoria takřka rozhodující. Přívlastek „mezinárodní“ nebo „islámský“ terorismus v Čečenské republice se stal centrem sporů i často kritizovaným momentem.

Např. Šmíd nepochybuje o tom, že primární čečenský terorismus postrádá mezinárodní charakter. Stejně tak ho nelze jednoznačně určit jako etnický nebo náboženský typ terorismu. V tomto smyslu je nejvhodnější termín etnoteritoriální terorismus, i když tento pojem je v Čečenské republice aktuální teprve v posledních letech.⁴⁵

Ve složité situaci 90. let vznikl v této kavkazské republice „autoritářský, mafiánský, klanový režim.“⁴⁶ Na to, kdo je vinen v daném konfliktu zájmů, existují různé názory. Ustinov poukazuje na nedostatky přesné strategické linie na předcházení separatismu, extremismu a terorismu, včetně absence Koncepce národní bezpečnosti RF v 90. letech. Slabost státních kontrolních mechanismů tímto způsobem vyústila v otevření „okna kriminální internacionály.“⁴⁷

Primární příčinu vzniku konfliktu proto nelze hledat v měřítku mezinárodního islámského radikalismu, ale v boji o moc kriminálními metodami. Násilí, které se přelilo v terorismus, vzniklo v mocenských zájmech určitých skupin klanové společnosti.⁴⁸ K radikalizaci, islamizaci a internacionalizaci konfliktu došlo až po ukončení první rusko-čečenské války. Série protiteroristických operací, jak druhou rusko-čečenskou válku nazývá výlučně ruská vláda, a zostření protiteroristických zákonů tedy nebylo pokusem o eliminaci mezinárodního terorismu, ale pokusem o eliminaci chyb vlastní politiky v 90. letech.

Právě tím, že čečenští „povstalci“ použili násilí jako reakci na řešení přijatá orgány státní moci, bylo možné je označit za teroristy a v důsledku dokonce i přívlastky islámští a mezinárodní. Pojem terorismus tedy opravdu zahrnuje různorodé jevy, které sice souvisí

⁴³ in Stavickaja, A.: Sravnitelnyj analiz zakonodatelstva: Rossiya, SŠA i Velikobritanija.

⁴⁴ in Patriot Act 2001, čl. 2331 (Kapitola 113B „Terorismus“).

⁴⁵ in Šmíd, T.: Vazby čečenského terorismu na islámský radikalismus.

⁴⁶ in Ustinov, V., V.: Meždunarodnyj opyt borby s terrorizmom. Standarty i praktika, s. 67.

⁴⁷ in tamtéž, s. 68.

⁴⁸ in tamtéž, s. 68.

s násilnou činností (banditismus, organizovaná kriminalita), ale nejedná se přímo o projevy terorismu. Přesně tento moment je pro stav občanských svobod v RF velmi nebezpečný.

Problematika termínů terorismus, banditismus, organizovaná kriminalita se zakládá na článcích 205, 209 a 210 Trestního zákoníku RF z roku 2008.

V souladu s Trestním zákoníkem RF 2008 je teroristický čin mimo jiné vymezen následujícím popisem:

„vykonání výbuchu, výpalu nebo jiných činností odstrašujících obyvatelstvo a vytvářejících nebezpečí zahynutí člověka, způsobení značné škody na majetku nebo jiných těžkých následků, s úmyslem reagovat na řešení přijatá orgány vlády nebo mezinárodními organizacemi, a také hrozba vykonání těchto činností se stejným úmyslem...“⁴⁹

a stejné činnosti, které

„jsou uskutečněny organizovanou skupinou.“⁵⁰

Pojem organizovaná kriminalita je v trestním zákoníku popsán jako:

„Vytvoření kriminálního společenství (kriminální organizace) s úmyslem vykonat těžké nebo zvláště těžké zločiny, a stejně tak vedení takového společenství (organizace) nebo jemu podřízené struktury, a také vytvoření spolenectví mezi organizátory, vůdci nebo jinými představiteli organizovaných skupin s úmyslem vypracování plánů a podmínek pro vykonání těžkých nebo zvláště těžkých zločinů.“⁵¹

Trestní zákoník RF zároveň zavádí pojem banditismus:

„vytvoření stálé ozbrojené skupiny (bandy) s úmyslem napadení občanů nebo organizací, a stejně tak vedení takové skupiny (bandy).“⁵²

Při porovnání těchto definic je jasné, že se v charakteristikách jednotlivých trestných činů nelze najít jasně viditelný rozdíl. Pod nálepkou terorismus objevuje hned několik jevů, které neodpovídají akademicko-analytickým výzkumům. V podstatě stačí,

⁴⁹ Plné znění viz. Uголовnyj kodeks RF 2008, čl. 205.1.

⁵⁰ Plné znění viz. Uголовnyj kodeks RF 2008, čl. 205.3.

⁵¹ Plné znění viz. Uголовnyj kodeks RF 2008, čl. 210.

⁵² Plné znění viz. Uголовnyj kodeks RF 2008, čl. 209.

když jakákoliv organizovaná skupina způsobí škodu na majetku nebo na zdraví člověka, a hned je podle ruské legislativy přípustné považovat toto uskupení za teroristické.

Studium terorismu se v současnosti v mnohém opírá o poznatky Alexandra Schmida. Schmid rozlišuje několik shodných rysů (similarities)⁵³, ale v tomto případě jsou daleko důležitější rozdíly:

Za prvé, teroristické útoky jsou obvykle ideologicky nebo politicky motivované. Zatímco kriminální organizace jsou orientované na zisk.

Za druhé, teroristické organizace často chtějí soupeřit s vládou o legitimitu, kriminální organizace nemají takové ambice.

Za třetí, teroristické skupiny obvykle vyhledávají zájem médií, kriminální organizace ho nevyhledávají.

A nakonec za čtvrté, výběr obětí je u teroristického činu méně selektivní než násilí využívané kriminální organizací.⁵⁴

S ohledem jen na množství uvedených odlišných znaků je jasné, že platné definice terorismu, banditismu a organizované zločinnosti v rámci protiteroristické legislativy RF nepostihují podstatu pojmů a ve skutečnosti jsou vágní.

Důsledky obvinění z terorismu jsou ale mnohem vážnější, než u obvinění z ostatních trestných činů. Tresty za terorismus se pohybují v rozmezí 15 – 20 let nebo doživotního odnětí svobody. Banditismus se trestá odnětím svobody na 8 – 20 let (záleží na okolnostech spáchání trestného činu). Za organizovanou trestnou činnost následuje trest 7 – 15 let odnětí svobody a pokuta.

Navíc je třeba brát na zřetel změny, ke kterým došlo v ruské protiteroristické legislativě. Na začátku roku 2009 podepsal ruský prezident Dmitrij Medveděv kontroverzní doplnění Trestního řádu a zákona FZ-35 O reakci na terorismus – zákon č. 321-FZ O vnesení změn do jednotlivých legislativních aktů RF v otázce boje s terorismem, který státním zástupcům uděluje širší pravomoci než ty, kterými do této doby disponovali. Zakotvení zákona je prezentováno jako protiteroristické legislativní opatření, ale právní experti jsou toho názoru, že výsledky přijetí takového zákona jsou komplexnější, a změny v ruském trestním zákoníku se tak stávají prostředkem represí politické opozice Kremlu.⁵⁵

Od 1. ledna 2009 hovoří odstavec 2, čl. 30, bod 3 Trestního zákoníku procesního RF následovně:

⁵³ Ilegální praktiky, primárně civilní oběti, odstrašování, podobné taktiky, silná kontrola skupiny nad jedincem a využívání legálních organizací (charitativních fondů a různých typů podnikání).

⁵⁴ in Schmid, A., P.: The Links between Transnational Organized Crime and Terrorist Crimes.

⁵⁵ in Stack, K., M.: New law in Russia ends jury trials for 'crimes against state'.

„[2. Soud první instance projednává trestní řízení v následujícím složení...]

3) kolegium ze tří soudců federálního soudu obecné jurisdikce – trestní řízení o trestných činech, jež jsou založeny ve čl. 205 [Teroristický čin – pozn. aut.], 206 [Zajetí rukojmího – pozn. aut.] odst. 2-4, 208 [Nezákonná ozbrojená organizace nebo účast v ní – pozn. aut.] odst.1, 212 [Masové nepokoje – pozn. aut.] odst. 1, 275 [Vlastizrada – pozn. aut.], 276 [Špionáž – pozn. aut.], 278 [Násilný převrat nebo násilné udržení vlády - – pozn. aut.], 279 [Ozbrojené povstání – pozn. aut.] a 281 [Diverze – pozn. aut.] *Trestního zákoníku RF*... “

Kolegium se podle dřívější soudní praxe scházelo při trestních řízeních ve věci těžkých a zvláště těžkých zločinů. Podle nového zákona ponechává obviněného napospas třem soudcům. Kritici hovoří o tom, že změny v zákoně jsou nebezpečné především kvůli obecně známému faktu – soudci v RF jsou náchylnější k manipulacím a zastrašování.⁵⁶ Tímto způsobem se velmi reálným stává scénář, kdy jakýkoliv občan RF, který se provinil zločinem, jenž fakticky nevykazuje prvky terorismu, nebo v horším případě občan, který pouze veřejně vyjadřuje svůj nesouhlas s postupem vlády RF, bude odsouzen v souladu s příliš širokou definicí terorismu.

Změnu mohla přinést v říjnu 2009 přijatá Koncepce boje s terorismem v RF. Nicméně, tento dokument pouze odkazuje na platné protiteroristické zákony a zavádí tzv. Celostátní protiteroristický systém. V podstatě se jedná o komplexní program, který zahrnuje dosavadní protiteroristickou legislativu a jednotlivé subjekty vykonávající boj s terorismem. Z hlediska mezinárodní ochrany lidských práv je důležité zdůraznit, že spolu s ústavou RF jsou mezinárodní smlouvy RF, obecně uznávané principy a normy mezinárodního práva podle tohoto dokumentu základními právními prameny, kterými se boj s terorismem řídí.⁵⁷ To na první pohled znamená, že se RF hlásí k zásadám boje s terorismem organizací, jichž je členem – např. OSN nebo Rady Evropy (RE). Nakolik je však tento pohled oprávněný, lze vyzkoumat při porovnání třeba jen daných definic terorismu.

⁵⁶ in *tamtéž*.

⁵⁷ in Koncepce boje s terorismem v RF. 22.10.2009.

Do této doby nebyla přijata žádná mezinárodně uznaná definice terorismu. Experti se shodnou pouze na tom, že terorismus je fenomén, u kterého nelze vysledovat jednotný charakter, a proto je třeba brát ohled na různé rysy každého projevu a na ně reagovat.⁵⁸ I když v tomto smyslu existují dílčí kroky. Pokud porovnáme definice terorismu organizací, kterých se RF účastní, dojdeme k zajímavému zjištění.

Určitou formulaci terorismu můžeme najít v rezoluci Rady bezpečnosti OSN 1566 z roku 2004: „[Pojmem „terorismus“ se rozumí – pozn. aut.]...trestné činy, včetně těch proti civilistům, spáchané s cílem způsobit smrt nebo vážné zranění, nebo zajmout rukojmí, za účelem vyprovokovat stav teroru u obecné veřejnosti, nebo u skupiny lidí nebo určitých lidí, zastrašit obyvatelstvo nebo donutit vládu nebo mezinárodní organizaci, aby provedla, nebo aby se zdržela jakéhokoliv kroku.“⁵⁹

Jen pro porovnání se strohou ruskou definicí stojí za to uvést velmi podrobně propracovanou definici aktu terorismu v EU, kterou v červnu 2002 Evropská rada přijala jako součást Rámcového rozhodnutí o boji proti terorismu. Rámcové rozhodnutí definuje terorismus jako akty s cílem: „vážně zastrašit obyvatelstvo; nebo donutit vládu nebo mezinárodní organizaci podniknout nebo se zdržet jakéhokoliv aktu; nebo vážně destabilizovat nebo zničit základní politické, ústavní, ekonomické nebo sociální struktury země nebo mezinárodní organizace;“ a dále tento dokument jmenuje trestné činy, které spadají do definice terorismu: „(a) útoky na život jedince, které mohou způsobit smrt; (b) útoky na fyzickou integritu jedince, (c) únos a zjetí rukojmích, (d) způsobení širokých škod na vládních nebo veřejných zařízeních, dopravním systému, infrastruktuře včetně informačních systémů a fixních platforem umístěných na pevnině, veřejných místech nebo na soukromém majetku, u kterého je možnost, že by mohl ohrozit lidský život nebo zapříčinit velké ekonomické ztráty; (e) uchwácení letadla, lodi nebo jiného prostředku veřejné a nákladní dopravy; (f) výroba, vlastnictví, zisk, převoz, dodávky nebo použití zbraní, výbušnin nebo jaderných, biologických nebo chemických zbraní, stejně jako výzkum a vývoj biologických a chemických zbraní; (g) nabízení nebezpečných příměsí, způsobujících požár, záplavy nebo výbuch, jejichž účinek může ohrozit lidské životy; (h) zadržování nebo narušování dodávek vody, energie nebo jakýchkoliv jiných základních přírodních zdrojů; (i) vyhrožování spácháním jakýkoliv z činů (a) – (h).“⁶⁰

⁵⁸ Více viz Sinai, J.: How to Define Terrorism. Perspectives on Terrorism. Nebo Leonard, D.: Counter-terrorism and human rights – is the EU on the right course?

⁵⁹ in Rezoluce Rady bezpečnosti 1566 (2004).

⁶⁰ in The EU Framework Decision on Terrorism, 13.02.2002.

Na první pohled je jasné, že definice terorismu EU je daleko konkrétnější než její ruská varianta. Poukazovat však na ní a vynucovat její implementaci u ruské vlády je z pozice mezinárodního práva nemyslitelné.

Jinak je to ovšem s protiteroristickou koncepcí RE. RF je členem RE od roku 1996. V roce 2005 RE byla přijata Úmluva o předcházení terorismu, která přímo cituje definici EU a zakládá následující definici terorismu: „...akty terorismu svou podstatou nebo kontextem zapříčiňují vážné zastrašení obyvatelstva, nebo nutí vládu nebo mezinárodní organizaci podniknout nebo se zdržet jakéhokoliv aktu, nebo vážně destabilizují, nebo ničí základní politické, ústavní, ekonomické nebo sociální struktury země nebo mezinárodní organizace.“⁶¹

RF Úmluvu o předcházení terorismu bez výhrad ratifikovala a od 1. června 2007 se tak přihlásila i k principu, který je uveden v preambuli této mezinárodní smlouvy, a to: „respektovat právní stát (rule of law) a demokratické hodnoty, lidská práva a základní svobody, stejně jako zásady mezinárodního práva a, kde je možné, i zásady humanitárního práva“⁶² v boji proti terorismu. Tento malý přehled definic terorismu, z nichž ke dvěma se RF přímo hlásí – v Radě bezpečnosti OSN je RF stálým členem a ratifikací Úmluvy o předcházení terorismu v roce 2005 RF potvrdila i svůj zájem na boji proti terorismu v pojetí RE – dokazuje, jak klíčový je problém definic z hlediska sporu ruská protiteroristická opatření vs. lidská práva v RF.

3.2.2. Problém protiteroristických bezpečnostních opatření

Bezpečnostní opatření v boji s terorismem jsou v RF zakotvena především v zákoně O reakci na terorismus. Na rozdíl od amerického Patriot Act nebo protiteroristické legislativy Spojeného království, ruská hlavní doktrína v otázce eliminace terorismu nemá dočasný charakter, tzn. některá opatření mohou být přijata natrvalo – i při absenci přímé teroristické hrozby.

Ve Spojeném království je jednou z nejaktuálnějších výzev zajištění bezpečnosti doba, po kterou mohou být podezřelí zadržováni bez obvinění. V RF vydává rozhodnutí o vazbě podezřelé osoby soud a tato osoba nesmí být zadržena na více než 48 hodin. Pokud soudce nevydá rozhodnutí o prodloužení, musí být podezřelý okamžitě propuštěn.⁶³ V tomto smyslu protiteroristické zákony RF nejsou kritizovány.

⁶¹ in Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, 16.05.2006.

⁶² in tamtéž.

⁶³ in Ugolovno-processualnyj kodeks RF, čl. 94, část 2.

Kritika je směřována na opatření, která jsou přijímána v režimu protiteroristické operace. Lidskoprávní organizace poukazují především na rozšíření možností v otázce elektronické kontroly obyvatel; omezování práce novinářů, kteří informují z místa, kde byl spáchán teroristický čin; dále nerušené proniknutí osob provádějící protiteroristickou operaci do obytných domů nebo jiných místností, patřících fyzickým osobám; a také beztestné způsobení škody na zdraví nebo na majetku ozbrojenými složkami při jednotlivých akcích v rámci protiteroristické operace.

O praxi kontroly předávání informací se v zákoně O reakci na terorismus píše:

„[Na území, na kterém je veden právní režim protiteroristické operace, se na dobu provedení protiteroristické operace povoluje přijetí následujících opatření a dočasných omezení...]

4) zavedení kontroly telefonních hovorů a jiných informací, předávaných po kanálech telekomunikačního systému, a také uskutečnění vyšetřování na kanálech elektrického spojení a v poštovních zásilkách, s cílem získání informací o okolnostech spáchání teroristického činu, o osobách, které ho připravovaly i spáchaly, a s cílem prevence spáchání jiných teroristických činů;“⁶⁴

Na rozdíl od složitého systému povolování kontroly informačního toku v USA, v ruské legislativě neexistují strohé mechanismy přijetí opatření tohoto typu. Z tohoto důvodu může být kontrola obsahu zpravodajské činnosti poměrně snadno realizována.

Se zajištěním informační bezpečnosti jsou spojeny také podmínky práce novinářů. Definice teroristické činnosti je v zákoně O reakci na terorismus vágní a žurnalistům v mnohém komplikuje osvětlování okolností teroristického činu.

Zákon rozeznává teroristickou činnost mj. jako:

„propagandu idejí terorismu, šíření materiálů nebo informací, jež vyzývají k uskutečňování teroristické činnosti, nebo také odůvodňující nebo ospravedlňující nutnost uskutečňovat takovou činnost.“⁶⁵

⁶⁴ in Zákon o protivodejstvii terorizmu, čl. 11, část 3.4.

⁶⁵ in Zákon o protivodejstvii terorizmu, čl. 3, část 2e.

Z toho vyplývá, že mediální přenos požadavků teroristů, zveřejnění informací o konkrétním počtu zajatců nebo obětí a dalších informací, které úřady utajují, při určité vůli může být podle zákona kvalifikováno jako teroristická činnost.⁶⁶

Dalším bodem analýzy protiteroristických zákonů RF z pohledu ochrany lidských práv je nerušené vniknutí osob, které se účastní protiteroristické operace, do obytných nebo jiných domů, náležících fyzickým osobám. To je povoleno v souladu s článkem 11 zákona O reakci na terorismus.

[Na území, na kterém je veden právní režim protiteroristické operace, se na dobu provedení protiteroristické operace povoluje přijetí následujících opatření a dočasných omezení...]

11) nerušené vniknutí osob, které provádějí protiteroristickou operaci, v obytné nebo jiné domy, a také na jim náležící pozemky [...] pro uskutečnění akcí v boji s terorismem“⁶⁷

Pokud vezmeme v úvahu možnou teroristickou hrozbu, je taková praxe pochopitelná. V takovém případě je ale nutné aplikovat odpovídající mechanismus povolení nerušeného vniknutí na soukromý pozemek, podobně jako bylo popsáno výše ve vztahu k elektronické kontrole informací. Stejným způsobem je potřeba přistupovat k problému oprávněného zabití osoby, která páchá teroristický čin.

„Zabití [doslova zbavení života – pozn. aut.] osoby, páchající teroristický akt, a také způsobení škody na zdraví nebo majetku takové osoby v zákonem chráněném zájmu zajištění bezpečnosti osoby, společnosti nebo státu při likvidaci teroristického aktu, nebo při výkonu jiných akcí v boji proti terorismu činnostmi, předepsaných nebo povolených legislativou Ruské federace, jsou povoleny.“⁶⁸

S ohledem na všechny části analýzy je zjevné, že hlavní problém se zakládá na nejasné hranici definic. Vágní formulace a nedostatečné mechanismy povolování a

⁶⁶ Na tomto místě stojí za to připomenout změny v Zákoně o extremismu ze srpna 2007, které podle několika mezinárodních lidskoprávních organizací představují závažné překážky práci novinářů (více viz. HRW: World Report 2008, s. 414-416). A. Soldatov a I. Borogan v článku „Propaganda: výměna nápadů“ o práci novinářů v praxi otevřeně píšou: „...u nás [v Ruské federaci – pozn.aut.] když je potřeba, FSB vyhlásí „režim protiteroristické operace“ v dagestánských vesnicích, čímž se automaticky zakazuje vstup novinářů a končí právo na informaci.“ (in Soldatov, A., Borogan, I.: Propaganda: obmen idejami).

⁶⁷ in Zakon o protivodejstvii terrorizmu, čl. 11, část 3.11.

⁶⁸ in Zakon o protivodejstvii terrorizmu, čl. 22.

kontroly mohou být snadno zneužity, a to v různých zájmech, kromě zájmu ochrany občanských svobod a lidských práv.

4. Mezinárodní kritika protiteroristických zákonů RF

Protiteroristická opatření RF jsou na mezinárodní úrovni podrobována kritice ze dvou hledisek. Za prvé je to kritika ruské vlády za přijetí zákonů, které porušují lidská práva zakotvená v Evropské úmluvě o lidských právech – týká se především současného režimu a stavu lidských práv v Čečenské republice, Dagestánu a Ingušské republice. Za druhé se diskutuje o otázce efektivity zákonů. Poukazuje se na fakt, že tvrdá bezpečnostní opatření nenabývají preventivní funkce a z krajního úhlu pohledu neefektivní zákony nelze označit za protiteroristické. Extrémní názorový proud dokonce zastává pozici, že takové zákony ani nejsou primárně zaměřeny na eliminaci terorismu.⁶⁹

4.1. Kritika mezinárodních nevládních organizací

Mezinárodní nevládní organizace v posledních letech docházejí k závěru, že bezpečnostní opatření, které s sebou nesou ruské protiteroristické zákony, jsou přijata ne v zájmu společnosti, ale v zájmu silových struktur.⁷⁰

Poslední změny zákona O reakci na terorismus⁷¹ byly tvrdě odsouzeny zahraničním tiskem. Deník LA Times přirovnal rozvíjející se pravomoci ruských tajných služeb k stalinským strukturám.⁷² Andrej Illarionov z washingtonského Cato Institutu mluví o „selektivním teroru proti tomu, kdo je dostatečně odvážný mluvit nahlas.“⁷³ Illarionov dále tvrdí, že cílem vlády je především rozšíření strachu, přičemž toto vše probíhá legální cestou. Touto metodou vzniká situace, ve které zákon nejen že nebrání represím, naopak přímo je umožňuje. Změny jsou v ruském právu zakotveny jako legislativní úprava pro zefektivnění protiteroristických bezpečnostních opatření, nicméně důsledky mohou být mnohem komplexnější.

Amnesty International kritizuje především příliš širokou a vágní definici terorismu.⁷⁴ Ruská protiteroristická bezpečnostní opatření v Čečensku, v Ingušsku a v Dagestánu považuje Amnesty International za záminku k beztrestnému porušování lidských práv jako je nucené zmizení, mučení nebo špatné zacházení, zadržení bez obvinění a také zadržování na neznámém místě. Navíc jsou zadržování podrobováni mučení a je

⁶⁹ in Stack, K. M.: New law in Russia ends jury trials for 'crimes against state'.

⁷⁰ in Stavickaja, A.: Srovnatelnyj analiz zakonodatelstva: Rossiya, SŠA i Velikobritanija.

⁷¹ Zákon č. 321-FZ „O vnesení změny v otělnyje zakonodatelnyje akty RF po voprosam protivodejstvija terrorizmu.“ 01.01.2009.

⁷² in Stack, K. M.: New law in Russia ends jury trials for 'crimes against state'.

⁷³ in tamtéž

⁷⁴ in Amnesty International: Security and Human Rights. Counter-terrorism and the United Nations, s. 27.

s nimi špatně zacházeno s cílem donutit je přiznat se k vážným zločinům včetně terorismu.⁷⁵

Podle Amnesty International vláda RF neposkytuje odpovídající ochranu práv zadrženého v době režimu protiteroristické operace, protože v tomto období státní ozbrojené síly disponují příliš širokými pravomocemi, které jim dovolují vedení operace dokonce i mimo teritorium Ruské federace.⁷⁶

Organizace Freedom House se ve své zprávě z roku 2007⁷⁷ soustředila na nesvobodu novinářské práce a porušování lidských práv v kavkazských republikách RF. Index dodržování lidských práv, který tato organizace každoročně sestavuje, pro RF nevyznívá pozitivně. Ruský lidskoprávní kredit zhoršují především protiteroristické operace ve jmenované oblasti. Zprávy o špatných podmínkách v čečenských zajateckých táborech⁷⁸ a o zadržování bez obvinění jsou velmi rozšířené, obzvláště v případech „kolaborace s čečenskými povstalci.“⁷⁹

K mučení na severním Kavkaze podotýká organizace Human Rights Watch, že RF jako jediná členská země RE nepovoluje publikaci zprávy Evropské komise pro prevenci mučení (CPT). Veřejnost se však po návštěvě komise CPT na severním Kavkaze v roce 2006 dozvěděla o znepokojující situaci v oblasti mučení, neoprávněného zadržování ve vazbě a nedostacích ve vyšetřování případů porušování lidských práv.⁸⁰

Tento moment výrazně hraničí s mezinárodním právem. RF připojila k Úmluvě o mučení OSN i k Evropské úmluvě o mučení. Zákaz mučení je zakotven i ve článku 3 Evropské úmluvy o lidských právech.

4.2. Kritika Evropského soudu pro lidská práva

Od roku 1996, kdy se RF stala členem Rady Evropy (RE), se občané RF mohou obracet se svými právními problémy k Evropskému soudu pro lidská práva (ESLP) ve Štrasburku. Ruská kancelář přijímá o mnoho víc žalob než ostatní členské státy RE, což by z části mohlo znamenat prakticky nereálnou šanci obětí dosáhnout spravedlivého soudu doma v RF.⁸¹ O nutnosti najít druhou cestu ve vztahu RF a ESLP promluvil ruský prezident D. Medveděv ve svém vystoupení na sedmém sjezdu ruských soudců v Moskvě

⁷⁵ in Amnesty International: Security and Human Rights. Counter-terrorism and the United Nations, s. 39.

⁷⁶ in tamtéž, s. 39.

⁷⁷ in Freedom House: Countries at the Crossroads 2007. Country Report – Russia.

⁷⁸ I když termín „zajatecký tábor“ není v tomto případě vhodný. V anglickém originálu se uvádí pojem „detention centre“. V době míru totiž nemůže být zadržený označen za válečného zajatce, a proto se všichni zadržovaní v detenčních centrech nacházejí de iure ve vazbě.

⁷⁹ in Freedom House: Countries at the Crossroads 2007. Country Report – Russia.

⁸⁰ in Human Rights Watch: World Report 2008, s. 418.

⁸¹ in Human Rights Watch: World Report 2008, s. 417.

v prosinci 2008. Podle názoru prezidenta RF, vzděláním právníka, jakýkoliv mezinárodní soud „nemůže a nesmí zaměnit ruské soudnictví.“⁸² Z pohledu ochrany lidských práv však otázkou zůstává, nakolik je takové soudnictví efektivní.

Odpověď je možné hledat v konkrétních případech z kavkazských republik RF, které ESLP rozhodoval v roce 2009. Soud shledal ze strany RF porušení čl. 13 (právo na efektivní prostředky právní ochrany) a také porušení čl. 2 (právo na život), čl. 3 (zákaz mučení) a čl. 5 (právo na osobní svobodu a tělesnou integritu) Evropské úmluvy o lidských právech.

První rozhodnutí ESLP ve věci zmizení člověka uneseného představiteli ruských silových struktur na území Ingušska bylo přijato 15. ledna 2009. Z pohledu této práce je klíčové poznamenat, že v momentě spáchání zločinu se daná oblast nacházela v režimu protiteroristické operace. Příklad „Medova proti Rusku“⁸³ ve věci zmizení manžela žalující Adama Medova v roce 2004 rozhodl ESLP ve prospěch žalující za porušení čl. 2 (právo na život), čl. 5 (právo na osobní svobodu a tělesnou integritu) a čl. 13 (právo na efektivní prostředky právní ochrany) Evropské úmluvy lidských práv.⁸⁴ Adam Medov byl zadržen 15. června 2004 společně s Aslanem Kuštonošvilim a dovezen do sídla FSB ve městě Magas, kde zadržené mučili. 17. června 2004 na hranici Ingušska a Čečenska zastavili ingušští policisté dvě auta mířící do Čečenské republiky, ve kterých seděli ozbrojenci. V úložném prostoru auta byl nalezen Medov a na podlaze svázaný Kuštonošvilim. Ozbrojenci se představili jako spolupracovníci FSB a předložili dokumenty, podle kterých šlo opravdu o spolupracovníky Federální služby bezpečnosti RF v Čečenské republice, a tvrdili, že milice nesmí bránit v průjezdu. Těmto spolupracovníkům FSB byl posléze umožněn přejezd hranice i se dvěma unesenými lidmi.⁸⁵

S obdobnými případy zmizení a jiných zločinů, spáchaných „přestrojenými ozbrojenci“, se právníci ESLP střetávají celkem často.⁸⁶ V rozhodnutí „Abdulkardyrova a

⁸² in Vystoupení D.A. Medvedeva na VII. Všeruském sjezdu soudců v Moskvě, 02.12.2008.

⁸³ Medova proti Rusku, rozsudek ze dne 15. ledna 2009, stížnost č. 25385/04.

⁸⁴ Memorial: Segodnja Evropejskij sud po pravam čeloveka rassmotrel delo o pochiščennii žitelja Ingušetiji sotrudnikami FSB. 15.01.2009.

⁸⁵ in Memorial: Konvejer nasilija.

⁸⁶ 12. února 2009 vynesl ESLP rozsudek v případě Ajubov proti Rusku, č. stížnosti 7654/02, ve věci zmizení Adama Ajubova a zničení majetku vojenskými činiteli. Adama Ajubova zadržel OMON (Oddíl policie zvláštního významu) v Grozném 19. ledna 2001. Dále není o osudech A. Ajubova nic známo. ESLP dospěl k závěru, že RF porušila čl. 2 (právo na život). Soud shledal porušení čl. 5 (právo na osobní svobodu a tělesnou integritu), čl. 13 ve spojení s čl. 2 (právo na efektivní prostředky právní ochrany) a čl. 1 Protokolu 1 (ochrana majetku). Kromě daných rozsudků je na tomto místě možné uvést ještě případ Chalitova proti Rusku, rozsudek z 5. března 2009, č. stížnosti 39166/04 aj. (bližší viz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=RUSSIA%20|%20khalitova&sessionId=39133058&skin=hudoc-en>).

další proti Rusku“⁸⁷ vyjádřil ESLP již poněkolkáté nespokojenost nad množstvím případů pocházejících ze severního Kavkazu. Soud také vyhodnotil nečinnost centrální i místních vlád jako souhlas s danou situací, což vyvolává silné pochybnosti o objektivitě vyšetřování, která byla dodatečně podniknuta místními vládami i federální vládou.

⁸⁷ „Abdulkardyrova a další proti Rusku“ rozsudek ze den 8. ledna 2009, stížnost č. 27180/03.

5. Perspektivy – tendence ve světě a jakou cestou se vydá RF

5.1. Trend v boji proti terorismu v liberálně demokratických zemích

Současné tendence v oblasti boje proti terorismu jsou nejvíce zřetelné v tradičních demokraciích. Vlny protestů proti tvrdým bezpečnostním opatřením nejsou výjimkou v USA, ani ve Spojeném království. Po změně na postu amerického prezidenta se stále častěji objevují analýzy na téma: Budou-li bývalý prezident G. W. Bush nebo jiné odpovědné osoby jeho administrativy stíhány podle zákona za systematické porušování lidských práv, včetně mučení a nezákonné sledování.⁸⁸ Diskutuje se také o možnosti ustanovení Komise pravdy a usmíření⁸⁹ nebo komise expertů, tzv. blue-ribbon panel.⁹⁰ Prezident USA Barack Obama se v prvních měsících po své inauguraci v lednu 2009 nechal slyšet, že vězení na Guantánamu – pro některé symbol americké zvěle – bude do roka zavřeno.⁹¹

Ve Spojeném království, v zemi, která se stala spolehlivým partnerem USA v boji proti terorismu, se k této tendenci přihlásil ministr zahraničí David Miliband článkem pro deník Guardian, kde napsal:

„Musíme odpovídat na terorismus podporou vlády práva a ne ji podřizovat, protože to je základní kámen demokratické společnosti. Musíme dostát našim závazkům dodržovat lidská práva a občanské svobody doma i v zahraničí. Toto je jistě poučení z Guantánama, a proto vítáme rozhodnutí prezidenta Obamy toto zařízení zavřít.“⁹²

V souvislosti se současnými tendencemi v boji s mezinárodním terorismem se do popředí dostává otázka efektivity protiteroristické legislativy a z ní plynoucích bezpečnostních opatření. Stojí za to připomenout, že mezi ruskou a americkou legislativou existuje v tomto smyslu velký rozdíl. Po událostech 11. září 2001 nebyl na území USA spáchán ani jeden akt terorismu, zato na teritoriu RF lze jejich počet vyčíslit na desítky.⁹³ Ruská vláda, zdá se, k trendu zvyšování efektivnosti strategií podpory právního státu (rule of law) na úkor přísnosti bezpečnostních opatření nemá žádný vztah. Důkazem je přijetí již

⁸⁸ viz Jurist: Obama not ruling out prosecution of Bush officials for human rights violations.

⁸⁹ viz Taglen, L.: Senate committee considers truth commission to investigate Bush policies.

⁹⁰ viz Majerčík, L.: Bush: z Oválné pracovny rovnou do vazby?

⁹¹ in President Obama Executive Order, 22.01.2009, Sec.3 Closure of Detention Facilities at Guantánamo.

⁹² in Miliband, D.: „War on Terror“ was wrong.

⁹³ in Stavickaja, A.: Sravnitelnyj analiz zakonodatelstva: Rossiya, SŠA i Velikobritanija.

zmíněného zákona O vnesení změn do jednotlivých legislativních aktů RF v otázce předcházení terorismu z 1. ledna 2009⁹⁴ a Koncepce reakce na terorismus v RF z 20. října 2009.

Důvod ke lhostejnosti k pacifizujícím trendům v boji proti terorismu může ležet ve snaze řešit domácí politickou situaci. Dokonce se snadno lze domnívat, že nová protiteroristická politika RF už nemíří pouze směrem ven – s cílem navázat spolupráci s USA, jak bylo popsáno v kapitole 2.2., ale má plnit svůj titulní účel, a sice zamezit projevům terorismu v RF, uklidnit situaci v zemi destabilizované finanční krizí a neutichajícími nepokoji na severním Kavkaze.⁹⁵ Sekundární funkce – dosažení cílů zahraniční politiky, kterou boji s terorismem vtiskla ruská vláda – zůstala zachována.

5.2. Boj proti terorismu jako trvalý nástroj zahraniční politiky RF: prostředky zůstávají, partneři se mění.

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, Koncepce zahraniční politiky RF z roku 2008 obsahuje mnoho zajímavých bodů pro určení nového kursu v dynamice protiteroristické politiky RF. Rétorika ruské vlády se v agendě zahraniční politiky za posledních osm let stala mnohem tvrdší a sebevědomější. RF sama sebe považuje za největší euroasijskou velmoc a jeden z vedoucích států světa⁹⁶ a otevřeně přiznává, že: „zahraniční politika se stává jedním z nejdůležitějších nástrojů postupného rozvoje země.“⁹⁷ RF už také nechce být „jen“ aktivním členem světové arény, má zájem: „nejen účastnit se mezinárodního systému, nýbrž jej i formovat.“⁹⁸

O problému zajištění světové bezpečnosti se v Koncepci píše: „Stírají se hranice mezi vnitřními i vnějšími prostředky zajištění národních zájmů a bezpečnosti.“⁹⁹ Současně platná Koncepce zahraniční politiky RF tak potvrzuje, že zahraniční politika se dnes stává hlavním prostředkem zajišťování národní bezpečnosti RF.

Alespoň ve vládních prohlášeních RF propaguje přesun koncentrace na mandát mezinárodních organizací. Demonstruje tak odklon od předchozí zahraniční politiky spolupráce s USA. V KZP 2008 se jasně praví: „Pokud partneři nebudou připraveni ke společným krokům, Rusko bude nuceno jednat na obranu svých národních zájmů

⁹⁴ in Medofjeva, O.: Nesčastje sblížat.

⁹⁵ Jak v článku „Kupředu Rusko!“ přiznal sám prezident D. Medveděv, RF se především nedaří řešit problémy jako je neefektivní ekonomika, polosovětská sociální sféra, slabá demokracie, negativní demografické tendence a nestabilní Kavkaz (in Medveděv, D.: Vperjod, Rossija!).

⁹⁶ in Koncepce zahraniční politiky RF, 2008.

⁹⁷ in tamtéž.

⁹⁸ in tamtéž.

⁹⁹ in tamtéž.

samostatně, ale vždy na základě mezinárodního práva. Rusko se nenechá zavléct do nákladných konfrontací, včetně nových závodů ve zbrojení, zhoubných pro ekonomiku a zničujících pro vnitřní rozvoj země.¹⁰⁰

Druhá věta je s největší pravděpodobností věnována vzájemným vztahům RF a USA a neshodám v otázce americké protiraketové obrany ve střední Evropě. Jak je vidět, v roce 2008 už o projevech odhodlání překonávat významné složitosti, které jsme si mohli přechíst v KZP 2000, není stopy.

Právě proto se nabízí tvrzení, že RF už spolupráci s USA v boji s mezinárodním terorismem nemá zapotřebí. Když bylo pro RF žádoucí domáhat se uskutečnění svých národních zájmů prostřednictvím rozvoje vztahů s USA, jevil se kontext boje s terorismem příhodným. Současná situace ovšem velí ponechat si vhodnou příčinu a vyměnit nevhodné partnery. Dnešní vztahy RF s USA jsou dostatečně složité a chladné. Vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi po osmiletí vlády G. W. Bushe pokládá ruský politolog Lukjanov za vztahy na velmi nízké úrovni. Vzájemná neshoda se zesiluje tím, že Moskva nabyla takového dojmu, že se Američané chystají RF podvést v nedávno diskutovaném problému protiraketové obrany.¹⁰¹

Nicméně, princip deklarace společného boje proti terorismu jako prostředek navázání spojeneckých vztahů s jinou zemí zůstal v ruské zahraniční politice přítomen. Kromě USA existují totiž i jiné země, se kterými RF v rámci zahraničně-politické agendy stojí za to spolupracovat. Ve vztahu k zemím BRICu¹⁰² nemá RF problém vyjádřit svou připravenost ke spolupráci v oblasti mezinárodní bezpečnosti.

D. Medveděv při své návštěvě v Indii řekl, že RF je připravena ke „spolupráci v širokém měřítku a ve všech směrech s cílem odvrátit takové akty terorismu [*Prezident Medveděv měl na mysli útok na hotel Marriott v Bombaji – pozn.aut.*] a vyšetřit jeho průběh“¹⁰³ a dále prezident RF vyjádřil své mínění v tom smyslu, že situace v Indii po spáchání teroristického činu v Bombaji činí aktuální otázku vytvoření „globálního systému ochrany před terorismem“.¹⁰⁴ To znamená, že RF i nadále využívá koordinovaný mezinárodní boj proti terorismu jako nástroj zahraniční politiky, tentokrát ale ne západním, nýbrž východním směrem.

¹⁰⁰ in Koncepce zahraniční politiky RF, 2008.

¹⁰¹ in Lukjanov, F.: Moskva Američanům nevěří.

¹⁰² Zpočátku neformální uskupení Brazílie, Ruské federace, Indie a Číny. Oficiální charakter dostalo 16. června 2009 prvním summitem BRICu v Jekatěrinburgu.

¹⁰³ in Medofjeva, O.: Nesčast'je sblizaet.

¹⁰⁴ in tamtéž.

Na současné žhavé otázky se váže ještě jeden důležitý faktor, který je v RF v poslední době velmi diskutovaný, a to finanční krize. Ekonomický faktor se podle některých odhadů stane příčinou rozvoje harmoničtějších vztahů. RF bude nucena hledat spíše přátele a investice než novou studenou válku, protože současný kolaps světového finančního systému zanechá ruskou ekonomiku vážně poškozenou.¹⁰⁵ Pro uplatnění koncepce mnohovektorové politiky však ruská vláda hledá partnery jinde. Tentokrát se spoléhá na projekt BRIC.

S přihlédnutím ke všem výše uvedeným argumentům je možné nepochybovat o tom, že ani současné trendy zvýšeného důrazu na efektivitu boje s terorismem, včetně agendy prezidenta B. Obamy na tomto poli, ani finanční krize nebudou mít silný vliv (ani pozitivní, ani negativní) na situaci ruského protiteroristického zákonodárství z pohledu ochrany lidských práv.

Důkazem je poslední protiteroristický zákon (Koncepce reakce na terorismus z 5. října 2009), se kterým se na stavu lidských práv v RF nic nezměnilo.

5.3. Podpora role OSN a dvojí standardy

Nejkřiklavějším principem, na kterém RF podle KZP 2008 svou zahraniční politiku staví, je dodržování mezinárodního práva a podpora role OSN a regionálních organizací. Tvrzením: „OSN [...] dokázala svou nenahraditelnost a je obdařena unikátní legitimitou“¹⁰⁶, je nepřímou kritizován postup USA při operaci Enduring Freedom a posléze i průběh okupace Iráku. Dalším tvrzením o tom, že Rusko: „prosazuje rozpracování dalších opatření s cílem vytvořit globální antiteroristickou koalici pod hlavičkou OSN s účastí regionálních organizací, bez dvojích standardů a na základě všeobecných protiteroristických konvencí a rezolucí Rady bezpečnosti OSN“¹⁰⁷, jsou USA kritizovány už dostatečně přímo.

Dvojí standardy v OSN však zavádí i sama RF – z jedné strany kritizuje jiné státy, z druhé na kritiku do vlastních řad nereaguje. V září 2009 vydala Výbor pro lidská práva (HRC) v pořadí šestou periodickou zprávu o stavu občanských a politických práv v RF.¹⁰⁸ V ní HRC upozorňuje, že RF zatím nepodnikla žádná opatření, která jí byla navržena už pátou periodickou zprávou. Kromě nevyšetřených vražd novinářů a lidskoprávních aktivistů, násilí vůči cizincům a diskriminace homosexuálů vyjadřuje HRC v šesté zprávě

¹⁰⁵ in Clinton Defends Thaw With Russia.

¹⁰⁶ in Koncepce zahraniční politiky RF, 2008.

¹⁰⁷ in tamtéž.

¹⁰⁸ in Concluding observations of the UN Human Rights Committee on Russia's report on International covenant on civil and political rights.

hluboké znepokojení nad legislativními úpravami boje proti terorismu, které obsahuje Zákon o reakci na terorismus, 2006. Široká škála restrikcí uvedených tímto zákonem „je srovnatelná s omezeními ve stavu ohrožení.“¹⁰⁹ HRC vytýká příliš širokou definici terorismu a teroristické činnosti; absenci mechanismů, které by zajišťovaly adekvátnost, proporcionalitu a soudní nebo parlamentní přezkoumání a chybějící principy, jež by ukládaly úřadům dodržovat a chránit lidská práva při protiteroristické operaci.¹¹⁰ Dále HRC poukazuje na vysoký počet obvinění z trestné činnosti napojené na terorismus, která mohou být v Čečensku založena na přiznáních získaných skrze nezákonné zadržení a mučení.¹¹¹ Na doporučení zúžit definici terorismu, zavést účinné mechanismy, které by umožnily kontrolu a revizi zákonných opatření; zajistit, aby se žádné přiznání nezakládalo na mučení podezřelého; a informovat o krocích podniknutých v tomto ohledu vláda RF v době odevzdání práce nereagovala.

¹⁰⁹ in tamtéž, čl. C7.

¹¹⁰ in tamtéž.

¹¹¹ in tamtéž, čl. C8.

6. Závěr

Na závěr této bakalářské práce zůstala nezodpovězená otázka – nakolik jsou přísná bezpečnostní opatření, dokonce taková, která porušují lidská práva a občanské svobody, v boji proti terorismu efektivní? Dolník uvádí protiteroristická opatření jako příklad velmi obtížného vyhodnocení efektivity. Informace, které máme k dispozici, pocházejí výlučně z vládních zdrojů. Nikdo z nás nemá přístup dovnitř teroristických organizací, proto nemůžeme objektivně sledovat, jaký konkrétní dopad mělo to či ono přijetí protiteroristického zákona např. na strukturu a akceschopnost byt' jedné organizace, natož na fenomén globálního terorismu.¹¹² Je proto snadné poukázat na efektivitu protiteroristických opatření jak z pozice oponenta, tak z pozice zastávce.

Dolník teorii efektivity přece jenom trochu specifikuje, když říká, že nejefektivnější v potírání terorismu jsou dva typy států, které se na ose demokracie nacházejí na opačných pólech – stát nejtotalitnější a stát nejdemokratičtější. Jakmile se státní zřízení třeba jen jednoho z nich začne pohybovat směrem ke středu osy, klesá i efektivita bezpečnostních opatření tohoto státu – logicky do té doby než se dostane na opačnou polovinu osy.¹¹³

Na základě této teorie a analýzy organizace Freedom House z roku 2008¹¹⁴ (RF je nedemokratická země) se zdá, že vláda RF přísně dodržuje výše popsaná pravidla dosáhnouti efektivity a směle se posouvá směrem od středu osy k jejímu totalitnímu pólu. Z pohledu ochrany lidských práv ovšem s touto ruskou strategií nelze souhlasit.

Argumenty, o které se tato práce opírá, potvrzují, že ruské protiteroristické zákony slouží prosazování zájmů zahraniční politiky RF, a také že tyto prostředky jsou v rozporu s lidskými právy a občanskými svobodami zakotvenými v Evropské úmluvě o lidských právech.

Při podrobném proniknutí do problematiky ruské legislativy vůbec se zřetelně rýsuje současný trend ruského chování na mezinárodním poli. Na domácí scéně se vláda RF snaží každý svůj krok podložit zákony tak, aby jej legitimizovala a zakryla jeho pravou příčinu. Vzpomeňme jen na údajný daňový únik organizace British Council, v návaznosti na který byla této britské organizaci zakázána činnost v Rusku. Fakt, že se vše odehrálo v době vraždy Alexandra Litviněnka, ze kterého Londýn vinil Moskvu, stál jistě v pozadí aféry. Stejný algoritmus se týká i zahraničně-politického jednání RF. Tento rys ruské zahraniční

¹¹² in What Makes a Terrorist? Dr. Adam Dolník speech at The Lowy Institute for International Policy, Sydney.

¹¹³ in tamtéž.

¹¹⁴ in Freedom House: Map of Freedom 2008.

politiky potvrzuje např. ruská dvojjakost v otázce dodržování standardů mezinárodního práva v režii OSN.

Navíc, i kdyby se RF teoreticky snažila o efektivní právní systém, v cestě k naplnění tohoto úkolu selhává už samotná ruská mentalita – o čemž jsem se mohla mnohokrát přesvědčit při studijním pobytu v Jekatěrinburgu. Okřídlená fráze: „*Přísnost ruských zákonů se zjemňuje nepovinností jejich dodržování.*“ je možná úsměvná, ale pokud se nad ní hlouběji zamyslíme, její důsledky jsou mnohem vážnější. Příliš široké pravomoce ruských bezpečnostních složek při protiteroristické operaci a absence důsledných mechanismů povolování protiteroristických akcí včetně zvážení reciprocity přijatých bezpečnostních opatření jsou příkladem nedokonalosti ruského právního systému.

Podobně je to i s definicí terorismu. Je samozřejmě třeba podotknout, že prostor pro lidská práva v této oblasti příliš nerozšiřuje fakt, že žádná mezinárodně uznávaná, nebo dokonce závazná definice terorismu neexistuje. Rozdíl panuje mezi „západním“ a „východním“ pojetím terorismu i lidských práv obecně, ale navzájem se liší i definice u jednotlivých liberálních demokracií. Ruská rozpolcenost – orientace na Evropu (zde zastoupena Radou Evropy a OSN) na jedné straně a hledání vlastního způsobu svébytné existence na straně druhé – představuje dlouhodobý ruský problém nejen v rovině protiteroristických opatření. Tomu odpovídá už ruská geografická poloha přesně mezi východem a západem. Při pohledu na virtuální lidskoprávní mapu vychází najevo, že směrem od Evropy (euroatlantický prostor) na východ (Asie) se postavení člověka ve společnosti radikálně mění. Spojené království jako výspa individuality lidské bytosti tak stojí proti čínskému konfucianství, kde jedinec podřizuje vše prosperitě kolektivu. S ohledem na zaměření této práce je možné daný spor zasadit do konceptu „lidská bezpečnost (human security) v. národní bezpečnost (national security).“ Pokud vezmeme v úvahu poznatky plynoucí z této práce, Ruská federace se opravdu pohybuje v jakémsi vakuu mezi oběma těmito pojmy. Hodnota ochrany jednotlivce, společnosti a státu je v RF oceňována jasně vzestupně – na prvním místě bezpečnost státu, pak až jednotlivce. Problém takových priorit už přímo zasahuje do tematiky univerzality lidských práv. Svou účastí v Radě Evropy se ale RF hlásí k hodnotám evropským. K evropské praxi by se podle mého názoru měla RF hlásit i v otázce protiteroristické legislativy

7. Seznam pramenů a použité literatury

7.1. Právní instrumenty

Ayubov v. Russia. Judgement, 12. 2. 2009. Application no. 7654/02. online text (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=RUSSIA%20|%207654/02&sessionid=39133058&skin=hudoc-en>).

Abdulkadyrova v. Russia. Judgement, 24. 1. 2009. Application no. 27180/03. online text (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=RUSSIA%20|%2027180/03&sessionid=39133058&skin=hudoc-en>).

Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, 16. 5. 2006. online version (<http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/196.htm>).

Evropská úmluva o lidských právech, 4. 11. 1950.

Federální zákon № 35-ФЗ O protivodejstvii terrorizmu, 6. 3. 2006. online verze (<http://www.consultant.ru/popular/terror/>).

Federální zákon № 321-ФЗ O vnesenii izmenenij v otdelnyje zakonodatelnyje akty RF po voprosam protivodejstvii terrorizmu, 1. 1. 2009. online verze (<http://base.garant.ru/12164288.htm>).

Khalitova v. Russia. Judgement, 5. 3. 2009. Application no. 39166/04. online text (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=RUSSIA%20|%20khalitova&sessionid=39133058&skin=hudoc-en>)

Koncepce národní bezpečnosti RF, 1. 1. 2000. online verze (<http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm><http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm>).

Koncepce zahraniční politiky RF, 28. 6. 2000. online verze (<http://www.nationalsecurity.ru/library/00014/index.htm>)

Koncepce zahraniční politiky RF, 12. 7. 2008. online verze (<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>)

Koncepce reakce na terorismus v RF. 5. 10. 2009. online verze (<http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=92779>)

Medova v. Russia. Judgement. Application no. 25385/04. online text (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=RUSSIA%20|%2025385/04&sessionid=39133058&skin=hudoc-en>).

President Obama Executive Order, 22. 1. 2009, online version (http://www.aclu.org/pdfs/safefree/gitmo_final_exec_order.pdf).

Rezoluce Rady bezpečnosti 1566 (2004), online version (<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement>).

Strategie národní bezpečnosti RF do roku 2020, 12.05.2009. online verze (<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>)

The EU Framework Decision on Terrorism, 13. 2. 2002. online version (<http://www.statewatch.org/news/2002/jul/frameterr622en00030007.pdf>).

Ugolovnyj kodeks RF 2008 (Trestní zákoník RF).

Ugolovno-processualnyj kodeks RF 2008 (Trestní zákoník procesní RF).

7.2. Literatura

Baranova, L., J.: *Političeskije processy v sovremennoj Rossiji*. (Lekcii). Ekaterinburg, 2009.

Bliščenko, A., Saenceva, B.: *Regionalnyje konflikty i meždunarodnoje pravo*. Moskva, 2005.

Clinton Defends Thaw With Russia, BBC News, 6. 3. 2009, online version (<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/americas/7927922.stm>).

Freedom House: *Countries at the Crossroads 2007*. Country Report – Russia. online version (<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=140&edition=8&ccrpage=37&ccrcountry=166>).

Isakova, I.: *Analysis: Russia ready to work with Nato*, BBC News, 2. 2. 2009. online version (<http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/7859380.stm>).

Jurist: *Obama not ruling out prosecution of Bush officials for human rights violations*, 11. 1. 2009, online text (<http://jurist.law.pitt.edu>).

Kikoť, V., J.: *Terrorizm. Borba i problemy protivodejstvija*. Moskva 2004.

Korrespondent: *Podryv poezda Moskva – Petěrburg: novye podrobnosti*. 28. 11. 2009. online text (<http://korrespondent.net/russia/1022139>).

Kuchyňková, P., Šmíd, T. (eds.): *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno 2006.

Latynina, J.: *Pokušenie na Evkurova*. Eždnevnyj žurnal. 23. 7. 2009. online text (<http://ej.ru/?a=note&id=9203>).

Leonard, D.: *Counter-terrorism and human rights – is the EU on the right course?* online text (<http://fpc.org.uk/fsblob/517.pdf>).

Lukjanov, F.: *Moskva Američanům nevěří*, Hospodářské noviny, 5. 2. 2009, online version

(http://ihned.cz/c4-10073040-33900980-000000_d-moskva-americanum-neveri).

Majerčík, L.: *Bush: z Oválné pracovny rovnou do vazby?* *Politica Mundi*, 20. 1. 2009, online text (http://politicamundi.blogspot.com/2009/01/bush-z-ovln-pracovny-rovnou-do-vazby_20.html).

Mareš, M.: *Terorismus v ČR*. Brno 2005.

Marinero, X.: *Russia president ordering review of new treason law*, 28. 1. 2009, online text (<http://jurist.law.pitt.edu>).

Medofjeva, O.: *Nesčastje sbližajet*, 5. 12. 2008, online version (<http://www.politcom.ru/7295.html>).

Medveděv, D.: *Vperjod, Rossija!* 10. 9. 2009. online version (http://www.gazeta.ru/comments/2009/09/10_a_3258568.shtml).

Miliband, D.: „*War On Terror*“ *was wrong*. *Guardian*, 15. 1. 2009. online version (<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/jan/15/david-miliband-war-terror>).

„*Nevskij ekspress*“: *terroristy nazvali sebja*. *Nezavisimaja gazeta*. 2. 12. 2009. online text (http://www.ng.ru/newsng/2009-12-02/100_obzor0212.html).

Pařízková, L.: *Motivace k terorismu a východiska boje s ním*. *Obrana a strategie*, roč. 5, č. 1, 2005. online version http://www.army.cz/mo/obrana_a_strategie/1-2005cz/parizkova.PDF

Sinai, J.: *How to Define Terrorism*. *Perspectives on Terrorism*, Volume 2, Issue 4. Feb 2008. (online version <http://www.terrorismanalysts.com/pt/articles/issues/PTv2i4.pdf>)

Schmid, A., P.: *The Links between Transnational Organized Crime and Terrorist Crimes*. *Transnational Organized Crime* Vol. 2, No. 4, Winter 1996

Stack, K., M.: *New law in Russia ends jury trials for 'crimes against state'*. *Los Angeles Times*, 2. 2. 2009. online version (<http://www.latimes.com/news/printedition/asection/la-fg-medvedev-juries2-2009jan02,0,3989758.story>).

Stohl, M.: *The Global War on Terror and State Terrorism*. *Perspectives on Terrorism*. July 2008. online version (http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php?option=com_rokzine&view=article&id=56).

Šalapov, A.: *Terrorističeskaja likvidacija*. *Nezavisimaja gazeta*, 13. 2. 2009 online version (http://www.ng.ru/politics/2009-02-13/2_nazran.html?mthree=3).

Šmíd, T.: *Vazby čečenského terorismu na islámský radikalismus*. *Rexter*, roč. 3, č. 2, 2006. online version (<http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=21>).

Šmíd, T.: *Pár poznámek k tragédii v Beslanu*. Revue Politika 1/2005. online version (<http://www.cdk.cz/rp/clanky/236/par-poznamek-k-tragedii-v-beslanu/>).

Taglen, L.: *Senate committee considers 'truth commission' to investigate Bush policies*, 4. 3. 2009, online text (<http://jurist.law.pitt.edu>).

Tri čelověka postradali při vzryvě snarjada v zdani Nazranovskogo GOVD. Vzgljad. 14. 9. 2009. online text (<http://vz.ru/news/2009/11/14/348696.html>).

Turovskij, R., F.: *Centr i regiony. Problemy političeskich otnošenij*. Moskva 2006.

Utkin, A., I.: *Mir posle sen'abrja 2001 goda*. Moskva 2002.

Ustinov, V., V.: *Meždunarodnyj opyt borby s terrorizmom. Standarty i praktika*. Moskva 2002.

Wilkinson, P. (2005): *International Terrorism. The Changing Threat and the EU's Response*. Paris: ISS EU. online version (<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp084.pdf>).

7.3. Zprávy nevládních organizací

Agentura.ru: *FSB sčítaet, čto boeviki, ubityje v Nazrani, gotovili terakty protiv rukovodstva respubliky*.

online version (<http://www.agentura.ru/timeline/2007/ingushetia/?id=1234607640>).

Amnesty International: *Security and Human Rights. Counter-terrorism and the United Nations*. 2008. online text (<http://www.amnesty.org/en/library/info/IOI40/019/2008/en>).

Euractiv: *EU a boj proti terorismu*, 2. 10. 2006. online text (<http://www.euractiv.cz/bezpecnost-a-spravedlnost0/link-dossier/eu-a-boj-proti-terorismu>).

Human Rights Watch: *Hearts and Minds: Putting Human Rights at the Center of United Kingdom Counterterrorism Policy*, online text (<http://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/uk0607/>).

Human Rights Watch: *World Report 2008* online version (<http://www.hrw.org/en/reports/2008/01/30/world-report-2008>).

Memorial: *Evropejskij Sud priznal Rossiju vinovnoj, no otkazal zajaviteljam v provedenii rassledovanija*. 13. 2. 2009, online version (<http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/index.htm>).

Memorial: *Konvejer nasilija*. Moskva 2005. online version (www.memo.ru/hr/hotpoints/N-Caucas/konnas).

Memorial: *Segodnja Evropejskij sud po pravam čelověka rassmotrel delo o pochiščenii žitelja Ingušetii sotrudnikami FSB*. 15. 1. 2009. online version (<http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/index.htm>).

Soldatov, A., Bogoran, I.: *Propaganda: obmen idejami*. Agentura. ru. online text (<http://www.agentura.ru/press/about/jointprojects/ej/obmen/>).

Stavickaja, A.: *Sravnitelnyj analiz zakonodatelstva: Rossija, SŠA, i Velikobritanija*. Agentura.ru, 2008. online text (<http://studies.agentura.ru/tr/presscoverage/compare/>).

7.4. Ostatní

Concluding observations of the UN Human Rights Committee on Russia's report on International covenant on civil and political rights. 30. 9. 2009. online version (<http://xeno.sova-center.ru/6BA2468/6BB41EE/DD2CCDA>).

Freedom House: *Map of Freedom 2008*, online version (<http://www.freedomhouse.org/uploads/MOF2008.pdf>).

Medveděv, D.: *Vperjod, Rossija!*, Gazeta.ru, 10. 9. 2009. online text (http://www.gazeta.ru/comments/2009/09/10_a_3258568.shtml?lj2#comments).

Report by Mr Alvaro Gil-Robles, Commissioner For Human Rights, on his visit to the United Kingdom for the attention of the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly, online version (<http://www.statewatch.org/news/2005/jun/coe-uk-report.pdf>).

Vystoupení D. Medveděva na VII. Národním sjezdu soudců, 2. 12. 2008, Moskva, online version (http://www.supcourt.ru/news_detale.php?id=5559).

What Makes a Terrorist? Dr. Adam Dolnik speech at The Lowy Institute for International Policy, Sydney, 27. 8. 2008. online acces (http://fora.tv/2008/08/27/Dr_Adam_Dolnik_What_Makes_a_Terrorist).